

فرش دستباف در گذر تاریخ

براساس روایات شاهنامه فردوسی، آغاز فرش‌بافی، رشتن و بافتن به زمان تهمورث یعنی زمان پیشدادیان باز می‌گردد. به‌گزارش پایگاه مرکز ملی فرش ایران، در تاریخ طبری از فرش‌هایی که با مو و پشم حیوانات در این دوره بافته شده سخن رفته است. قدیمی‌ترین نشانه از هنر قالیبافی به‌عصر مفرغ

◀ **فرزانه غلامی** | «فرش دستباف، پرچم‌نوم ایران در جهان است»، این جمله یکی از جمله‌های شاخص احمد کریمی اصفهانی‌از فعالان پیشکسوت در حوزه فرش و رئیس اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان فرش ایران است.او از حدود ۶۰سال پیش تا به‌امروز فرازوفرودهای

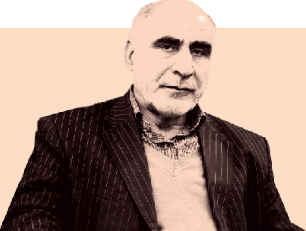
هنرصنعت فرش ایرانی‌را از نزدیک درک کرده و امروز در نقطه‌ای قرار گرفته که معتقد است این تولیدفاخر وطنی بیش از آنکه از تحریم آسیب ببیند از بی‌توجهی دولتمردان آسیب‌دیده و گره زدن زلف آن به‌میزان ارزآوری و نه ظرفیت بالای اشتغال‌زایی را مصداق‌زدن

سال پیش از میلاد است. در دوره هخامنشیان، به نقل از گزنفون، شهر کهن ساردیس به قالی‌های گره‌باف خود فخر می‌کرده که به نقش‌های حاشیه و هیکل‌های مردان و شیردال‌های افسانه‌ای آراسته بوده است. اوضاع فرش دستباف، تا زمان صفویان بر همین منوال

قفل و حتی قفل‌هایی دیگر بر قفل تحریم ناجوانمردانه آمریکا علیه هنرصنعت فرش ایرانی می‌داند. هنری که در طول ۵۰۰سال گذشته و پس از آنکه صفویه آن را به یکی از صنایع برتر ایران‌زمین تبدیل کردند، همراه و همپای خانواده‌های ایرانی بوده است.

زوم

بود تا اینکه شاه عباس در اصفهان و چند شهر دیگر کارگاه قالیبافی دایر کرد و دستور داد هر کانون، فرش را به شیوه خود بیافد تا اصالت هنری آن حفظ شود. او را باید بنیان‌گذار صنعت فرش در ایران دانست و پس از آن این کالا بخشی از درآمد ایران‌زمین را تأمین می‌کرده است.

فرش دستباف، پرچم‌نوم ایران در جهان است

احمد کریمی اصفهانی پیشکسوت حوزه فرش در گفت‌وگو با قدس:

هدف تحریم فرش، معیشت مردم است

نمی‌دهد. متأسفانه مسائلی که مادر مسیر صادرات فرش ایجاد می‌کنیم، از طرف دیگر کشورها به‌عنوان یک فرصت بهره‌برداری می‌شود. از همان زمانی که ایران مانع مرجوع شدن کالا شد ترکیه اعلام کرد صادرکنندگان می‌توانند فرش‌های مرجوعی را برای سرریس (رفوگری، شست‌وشو، حمل‌ونقل و...) به این کشور بیاورند و از قِبل همین کار سالیانه حدود ۱۵۰میلیون دلار درآمد برای خود خلق کرد. چرانباید خودمان این کار را اجازه دهیم؟! در سه سال گذشته حداقل ۳۰۰نام‌ه از اتحادیه به مسئولان صادر شده، اما متأسفانه گوش شنوایی نیست و مسائل دست‌وپایگر، رغبت تولیدکنندگان و صادرکنندگان را به‌شدت کاهش داده است. واقعیت این است که وقتی کسی را از مسیرش خارجی می‌کنید، برگشتش به آن مسیر امکان‌پذیر نیست و امروز در بسیاری از روستاهای ما دیگر فرهنگ قالیبافی آرام‌آرام از بین رفته است.

■ **در خصوص مهاجرت و کشور مقصد طراحان و بافندگان فرش دستباف طی سال‌های اخیر آیا آمار دقیقی در اختیار دارید؟**
نه. آمار این خروج معلوم نیست، اما من شخصاً از مهاجرت ۴۰نفر از بهترین بافندگان و طراحان ایرانی به ترکیه اطلاع دارم و به تازگی دیگر پیگیر این خروج نبوده‌ام. برخی هم البته هم به دلیل معضلاتی که برای صادرکنندگان ایجاد شد به افغانستان رفتند تا مشکلاتی که در خصوص تأمین کارگر داشتیم مرتفع شود. برخی هم به هند رفتند. واقعیت این است که این تجارب ارزنده توانسته به فرش‌بافی این کشورها رونق بدهد و دولت‌های مقصد هم نهایت همراهی را داشته‌اند. به تازگی هم بحث انتقال مرکز ملی فرش به میراث فرهنگی مطرح شده که با این انتقال ما نگران هستیم تولید، اشتغال و صادرات فرش بیش از این آسیب ببیند و حوزه بازرگانی این محصول به شدت شکننده شود.

فرش کهنه در جهان جایگاه خوبی دارد. تقریباً اگر کسی تجربه داشت و می‌توانست از فرش دستبافش به‌خوبی محافظت کند، درنهایت این کالا صادراتی بود. یعنی نزدیک به ۱۰۰درصد کالا را می‌شد صادر کرد و اصل قوانین تسهیل‌کننده‌ای که بر این هنرصنعت حاکم می‌شد، باید در حوزه صادرات می‌بود، اما با حذف سند «وارپزنامه» در ابتدای سال ۱۳۷۴ که درواقع تصدیقی برای صادرات بودو می‌شد برای واردات هم از آن استفاده کرد مشکلات این حوزه شروع شد. امروز گفته می‌شود برای ایجاد یک شغل، نزدیک به ۳۰۰میلیون تومان نیاز است و اگر این عدد را ضرب‌در ۲میلیون شغل موجود در هنرصنعت فرش دستباف کنیم مبلغ کلانی بدست می‌آید و اگر دولت برای کالایی مانند فرش تعهد ارزی را ایجاد نکند، هزینه‌ای از جیبش نرفته، بلکه درآمدی کلان برای نظام است، اما مسئولان ما متأسفانه با بی‌توجهی و مبتنی‌بر رتبه‌بندی ارزی پا فرش رفتار می‌کنند. همین امر موجب شده مهاجرت از روستاها بسیار زیاد شودو آسیب‌های بی‌شمار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ناشی از بیکارشدن بافندگان به‌کشور تحمیل شود. ماهواره به دولتمردان گوش‌زد می‌کنیم فرشی که صادر شده شاید سال‌ها بعد در کشور مقصد به فروش برسد، پس نباید در رفع تعهد ارزی این محصول مانند دیگر کالاها زمان تعیین کرد و مطالبه ارز از صادرکننده فرش بابت کالایی که هنوز فروش نرفته، درست نیست. صادرکنندگان ما همچنین با موانعی مواجه‌اند که اجازه مرجوع‌کردن کالا و یا انتقال به کشوری دیگر را

۶۰میلیون دلار رسید و اگر آمار ۱۰ساله صادرات فرش دستباف در فاصله سال‌های ۱۳۸۹تا ۱۳۹۹ را در نظر بگیریم میانگین این رقم کمتر از یک درصد صادرات غیرنفتی بوده است.

■ **به این ترتیب وقتی سهم فرش دستباف تا این حد در ارزآوری کاهش پیدا کرده، طبیعی است که مسئولان ما در رتبه‌بندی تجاری و صادراتی کشور، توجه ویژه‌ای به این محصول نداشته باشند.**
میزان توجه مسئولان و دولتمردان به فرش دستباف و جایگاه آن در رتبه‌بندی صادراتی تجاری کشور نباید بر مبنای میزان ارزآوری باشد. وقتی قرار است میزان ارزآوری مبنا باشد، طبعاً دولتمردان ما حق دارند به فرش دستباف اعتنا نکنند، اما آنچه از نگاه دوستان مغفول مانده سهم بالای هنرصنعت فرش دستباف در اشتغال‌زایی است. حال آنکه در تمام جهان این وجه اشتغال‌زایی بسیار مهم و ارزشمند است. حتی در کشورهایی مانند ترکیه که اصلاً مهد فرش نبودند، چندسال پیش آقای اردوغان شخصاً اعلام کرد بنا داریم نهایت کمک را به فرش‌بافی داشته باشیم. همان‌جا به همه کشورهای تولیدکننده فرش دستباف به‌ویژه ایران فراخوان داد هر طراح و بافنده‌ای که به ترکیه وارد شود تسهیلات ویژه می‌گیرد! این فراخوان سبب شد تعداد زیادی از طراحان و بافندگان ایرانی به‌سمت ترکیه جذب شوند و به‌خصوص طراحان مادر تبریز از این دعوت استقبال کردند. صادرات، لوکوموتیو تولید فرش است و هنرصنعت فرش از پدوعمر تا سال ۱۳۷۳ رونق داشت؛ چون فقط بنا نیست فرش نو صادر شود و حتی گاهی فرش نو را با فعل و انفعالاتی به فرش کهنه تبدیل و صادر می‌کنند. از آن زمان تاکنون

سهم ناچیز فرش دستباف ایرانی در ارزآوری برای اقتصاد ملی و گم‌شدن این مزیت طلایی و آبرومحصول ایرانی در میان دغدغه‌های متعدد اقتصادی و تجاری کشور، ما را بر آن داشت در این روزهای سرد زمستان با احمد کریمی اصفهانی گفت‌وگو کنیم. مشروح این گپ‌وگفت را بخوانید:

■ **آقای کریمی اصفهانی! شما حدود ۶۰سال در حوزه فرش فعالیت داشته‌اید. مبتنی بر همین تجربه از جایگاه این «هنرصنعت» در ایران برایمان بگویید.**
ایران، زادگاه فرش دستباف است و هنوز هم در دنیا فرش دستباف به‌نام ایران، سکه خورده است. دیگر کشورها بعدها و آرام‌آرام به‌سمت این هنرصنعت رفتند. اگر تمام موزه‌های جهان را بررسی کنید، بالای ۹۰درصد فرش‌های دستباف موجود در این موزه‌ها، ایرانی است. چندسال پیش یکی از این فرش‌ها را در آلمان به‌حراج گذاشتند که ۳۳میلیون دلار فروش رفت و افتخاری بزرگ برای هنرصنعت فرش ایرانی رقم خورد. به‌تعبیر دیگر در جهان، فرش دستباف، پرچم دوم ایران بوده و هست. لازم به‌ذکر است که هیچ‌صنعتی نمی‌تواند به این اندازه اشتغال‌زا باشد. زمانی که ایران جمعیتی ۴۰میلیون نفری داشت، حدود ۲میلیون نفر به‌طور مستقیم در هنرصنعت فرش دستباف مشغول به‌کار بودند که با درنظرگرفتن میانگین چهارنفر به ازای هر خانوار ۸میلیون نفر از این محل امرامعاش می‌کردند. هرکدام از این مناطق و افراد متناسب باذوق خود این هنرصنعت را دنبال می‌کردند؛ بنابراین فرش ایرانی همواره در جهان از تنوع بالای طرح و نقش برخوردار بوده است و دیگر کشورها به‌سمت برخی از این طرح‌و نقش‌ها حرکت و آن را اجرا کرده‌اند. از دیرباز هر روستا، شهر و استانی نوعی طرح و نقش خاص خود را داشته است و در گذشته بالای ۸۵درصد فرش‌های ایرانی با کمترین دستمزد در روستاها تولید می‌شد و قالیبافی شغل اصلی مردم نبود، بلکه کاری جنبی و جزئی از زندگی مردم برای تأمین معاش در روستا بود و روستایی بعد از آنکه همه کارهایش را از قبیل کشاورزی و دامداری را انجام می‌داد، سراغ قالیبافی می‌رفت که این مسئله سبب شده بود روستایی در روستا بماند، ضمن اینکه قالیبافی و زنجیره مربوط به آن به دامداری و کشاورزی رونق داده بود.

■ **نگاهی به روند ارزآوری فرش دستباف برای اقتصاد ایران نشان می‌دهد در این عرصه افولی تاریخی رخ داده و امروز این محصول که به تعبیر شما «پرچم دوم» ایران در جهان است، سهم ناچیزی در صادرات غیرنفتی ما داشته باشد، چه شد که چنین افولی رخ داد؟**

بله. زمانی که صادرات غیرنفتی کشور حدود ۵/۴۴۳/۸۰۰میلیارد دلار بود ۲میلیارد و ۱۰۰میلیون دلار از این حجم به صادرات فرش دستباف اختصاص داشت. با توجه به این سهم عظیم از صادرات غیرنفتی علی‌القاعده باید تمام هم و غم دولتمردان نظام بر این قرار می‌گرفت که آن را حفظ کنند و ارتقا دهند. در سال ۱۳۷۳ صادرات فرش ما به یک میلیارد و ۷۴۰میلیون دلار رسید. از آن سال به‌بعد متأسفانه با قوانین خلق‌الساعه و برخی تحولات، افول در ارزآوری شروع شد و از آن سال تاکنون این عدد به حداقل رسیده تا اینکه سال ۱۳۹۹ به کمترین میزان یعنی

جراغ پژوهش

را روشن کنیم

مدیرعامل شرکت شهرک‌های صنعتی خراسان شمالی گفت: با حمایت شرکت شهرک‌های صنعتی خراسان شمالی پژوهشی بر دستبافته‌های داری استان با موضوع «بررسی نمادهای به‌کار رفته در گلیم سفره کردی، قالیچه ترکمنی و قالی کردی» انجام شد. سیاوش وحدت افزود: متأسفانه پژوهش یا کتاب جامعی در حوزه فرش وجود ندارد و به همین دلیل این پژوهش می‌تواند به عنوان منبعی در حوزه فرش مورد استفاده قرار گیرد.

در حاشیه

کالایی‌که

کهنه‌اش

با ارزش‌تر است!

فرش دستباف ایرانی هرچه قدیمی‌تر و کهنه‌تر باشد ارزش بیشتری دارد. یکی از دلایل این مهم ارزش هنری آن‌هاست. در طول تاریخ این فرش‌ها به نوعی، به یک هنر اصیل تبدیل شده‌اند که منعکس‌کننده فرهنگ و تاریخ فارسی هستند. فرش‌های اصیل ایرانی که به‌صورت دستی ساخته شده‌اند، هرکدام به‌صورت شاهکاری هستند که از گذشتگان و هنرمندان بزرگی به‌جا مانده‌اند. همچنین فرش‌های ایرانی می‌تواند با شست‌وشو، نور خوردگی به آن، ایجاد شدن ساییدگی بر روی آن و پا خوردن، زیبایی‌های خود را ازفون کند.